

תאריך עדכון: 01/07/19

תורה ומנהיגות יהודית בימי הביניים

04-206-39

ד"ר חגית עמרני

סוג הקורס: מתוקשב

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תש"ף

דואר אלקטרוני: hagiti2004@walla.co.il

שעות-קבלה: בתיאום מראש.

אתר הקורס באינטרנט: באמצעות מערכת "למידה" (Moodle).
* הסבר יינתן בתחילת הקורס.

א. מטרת הקורס:

לחשוף בפני הסטודנט את חשיבות מרכזי התורה ומוסדות ההנהגה של עם ישראל, שעיצבו את פני הפזורה היהודית בימי הביניים. הסטודנט יתוודע לדפוסי ההנהגה וארגון הקהילה היהודית בגולה שהיה לה חלק גדול ומכריע בשמירת קיומו של העם היהודי. בחינת יסודותיה והתפתחותה של הקהילה הינה לימוד פרק חיוני בתולדות עם ישראל בימי הביניים בתקופה שנמשכה כאלף שנים, ומטרת לימוד פרק חשוב זה הנו, כדי לנסות ליצור חיבור בין הזהות היהודית בימי הביניים, לזהות היהודית בימינו.

ב. תוכן הקורס:

דיון בתמורות שעברה החברה היהודית ומוסדותיה מתקופת המשנה והתלמוד ועד לעת החדשה המוקדמת. בתקופה זו חי העם היהודי כמיעוט נרדף בארצות הנצרות ובארצות האסלאם. נתגבשו בו דפוסי ההנהגה והארגון הקהילתי, שעברו מהנהגה מרכזית בבבל- עד לאוטונומיה של הקהילות, ומוסדות ראשי הגולה והגאונים- לחכמי הקהילות, "החצרנים" ו"הפרנסים". התייחסות גדולי הדור, יצירה יהודית, וכן ההתמודדות עם בעיות החברה והקהילה תוך לימוד על "תקנות הקהל", ענישה ואכיפה, מעמדה של ההנהגה, ועוד.

מהלך השיעורים:

ההוראה היא פרונטלית, מעודדת שיח ודיאלוג, נעזרת בעיקר בטקסטים שנמצאים לפני המשתתפים, ומטרתם לפתח סקרנות אינטלקטואלית ויכולת לנהל דיון מעמיק בנושאים הנלמדים בשיעורים.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת	הערות
1	מבוא : תורה ומנהיגות יהודית בימי הביניים	י' גרץ, דברי ימי ישראל , ג, עמ' 140-141 ; יעקב כ"ץ, מסורת ומשבר , עמ' 95, 112 ; ב"צ דינור, ישראל בגולה , א, 2, עמ' 152, 155-156 ; י' בער, "היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים" , עמ' 1, 3.	
2	יהדות, אסלאם ונצרות בימי הביניים	ח"ה בן-ששון, "שרשי יחסן של הדתות לישראל" , עמ' 29-34 ; "יחס המלכויות והעמים לישראל" , עמ' 35-40. בתוך : פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים .	
3	המעמד המשפטי של היהודים בארצות הנצרות, הפריבילגיות	ב"צ דינור, ישראל בגולה , א, עמ' 174-175 ;	

	ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים , עמ' 38.		
4	המעמד המשפטי של היהודים בארצות האסלאם, "בני חסות"	א' גולדציהר, הרצאות על האסלאם , עמ' 134 ; ב"צ דינור, ישראל בגולה , א'1, עמ' 5.	
5-6	הסמכות של חכמים- ההלכה כמקור סמכות	דברים יז, ח-יג ; רמב"ן, דברים יז יא ; מ' אלון, המשפט העברי , עמ' 236 ; י' כץ, מסורת ומשבר , עמ' 196-198.	
7	הסמכות מטעם המלכות- החצרן והשתדלן	ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים , עמ' 146 ; ש' אסף, מכתבים מקירואן , עמ' 185.	
8-9	סמכות הקהילה היהודית- מהנהגה מרכזית בבבל לאוטונומיה של הקהילות	שו"ת הרשב"א, חלק ג', תי"א ; תוספתא, בבא מציעא, פרק יא, הלכה כג.	
10	הערבות ההדדית	ילקוט שמעוני לאיוב לד, לו ; שיר השירים רבה, פרשה ו,	

	אות יז ; פסיקתא רבתי, יא, דף מב.		
11	ההכרעה על פי רוב שו"ת הרי"ף, י, יג ; שו"ת הרשב"א, חלק ה, סי' קכו.		
12-14	שו"ת הרשב"א, חלק ד, סי' קפה ; ספר השטרות של רבי יהודה ברצלוני, ספרד, עמ' 7-8.	תקנות הקהל	
15	שו"ת ר' יהודה בן הרא"ש, סי' עה.	ענישה ואכיפה- החרם והנידוי	
16	בן-ששון מנחם, "ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם המאות ה-7 עד ה-12", עמ' 11-55 ; שו"ת הרשב"א, חלק ז, סימן ת"ן ; הרמב"ם, הלכות תלמוד תורה, ג, י-יא.	הארגון העצמי וההנהגה הקהילתית- מבנה הקהילה	
17-19	אריה גראבויס, "הנהגת הפרנסים בקהילות צפון צרפת במאות ה- 11 וה-12 : יטובי הקהל ויזקני הערים", עמ' 75-84.	מנהיגי הקהילה- מייסדי הקהילות, הפרנסים והחכמים	

20	מוסדות הקהילה- בית הכנסת	סנהדרין יז ב ; תוספתא, ב"מ, יא ; גויטיין, הישוב בארץ ישראל בראשית האסלאם ובתקופת הצלבנים, עמ' 113.
21	מוסדות החינוך- תלמוד תורה ושיבה	מרדכי ברויאר, "מקום הישיבה במערך הארגון העצמי היהודי", עמ' 243-259.
22	מוסדות הצדקה	יום טוב עסיס, "עזרה הדדית וסעד בקהילות ישראל בספרד", עמ' 259-279.
23	פרשנות המקרא בימי הביניים- הפולמוס עם הנוצרים והקראים	פירוש רש"י לבראשית א א ; האיגרת אל הגלטים ג, יא-יג.
24	פסיקת ההלכה בימי הביניים- השמטת המשא ומתן התלמודי, ומשנה תורה לרמב"ם.	מנחם אלון, המשפט העברי , ירושלים, עמ' 895, 903 ; אגרות הרמב"ם, מהדורת ד"צ בנעט, עמ' 50 ; השגת הראב"ד בהקדמה ליד החזקה.

25-26	הגות יהודית בימי הביניים- הפולמוס על כתבי הרמב"ם.	אגרות קנאות, דף ב, ב; שו"ת הרשב"א, א, סי' תטו.
-------	---	--

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות הקורס:

בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל שתי הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ציון בחינה: 100% מהציון הסופי.

ציון עובר בקורס: 60.

ו. ביבליוגרפיה:

אלון, מנחם, **המשפט העברי**, תל-אביב תשל"ג.

אסף, שמחה, "מכתבים מקירואן ומאלכסנדריה לר' יוסף אבן עוכל", **תרביץ** כ (תש"י), עמ' 177-190.

בן נאה, ירון, "ארגון הקהל היהודי והנהגתו באימפריה העות'מאנית במאות ה-17 וה-19", בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), **קהל ישראל**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 341-367.

בן-ששון, ח"ה, "שרשי יחסן של הדתות לישראל", **פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים**, תל-אביב תשכ"ב, עמ' 29-34.

בן-ששון, ח"ה, "יחס המלכויות והעמים לישראל", **פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים**, תל-אביב תשכ"ב, עמ' 35-53.

בן-ששון, מנחם ואברהם גרוסמן, **הקהילה היהודית בימי הביניים**, ירושלים תשמ"ח.

בן-ששון, מנחם, "ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם המאות ה-7 עד ה-12", בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), **קהל ישראל**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 11-55.

בער, יצחק, "היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים", בתוך: בני פורת (עורך), **מחשבות על דמוקרטיה יהודית**, ירושלים תש"ע, עמ' 257-295.

ברויאר, מרדכי, "מקום הישיבה במערך הארגון העצמי היהודי", בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), **קהל ישראל**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 243-259.

גויטיין, ש"ד, **היישוב בארץ ישראל בראשית האסלאם ובתקופת הצלבנים**, (בעריכת י' הקר), ירושלים תש"ס.

גולדציהר, יצחק, **הרצאות על האסלאם**, ירושלים תשכ"ט.

גראבויס, אריה, הנהגת הפרנסים בקהילות צפון צרפת במאות ה-11 וה-12: 'טובי הקהל' ו'זקני הערים', בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), **קהל ישראל**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 75-84.

גרוסמן, אברהם, "הקהילה היהודית באשכנז במאות ה-10 וה-11", בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), **קהל ישראל**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 57-74.

גרוסמן, אברהם, "בין ספרד לצרפת – הקשרים בין קהילות ישראל שבספרד המוסלמית ובין קהילות צרפת", **גלות אחר גולה**, ספר היובל לחיים ביינארט, ירושלים תשמ"ח, עמ' 75-101.

גרץ, צבי, **דברי ימי ישראל**, ירושלים תשל"ב.

דינור, ב"צ, **ישראל בגולה**, א, ירושלים ותל-אביב תשכ"ב.

יום טוב, עסיס, "עזרה הדדית וסעד בקהילות ישראל בספרד", בתוך: ח' ביינארט (עורך), **מורשת ספרד**, ירושלים תשנ"ב, עמ' 259-279.

כץ, יעקב, **מסורת ומשבר**, ירושלים תשי"ח.

ז. שם הקורס באנגלית:

Torah and Jewish Leadership in the Middle Ages.